

Povestea lui Harap-Alb

de Ion Creanga

“Oglindire a vietii in moduri fabuloase, basmul e un gen vast depasind cu mult romanul, fiind mitologie, etica, stiinta morala (...) (G. Calinescu, “Estetica basmului”)

Introducere Conform binecunoscutei definitii formulate de G. Calinescu, basmul favorizeaza intrarea intr-o lume fabuloasa unde se consuma aventura eroica a protagonistului care lupta pt impunerea unor valori morale precum binele, adevarul, dreptatea, frumosul, curajul.

Specie epica in care este valorificata categoria estetica a fabulosului, a miraculosului, acceptata prin conventie ca fantastic ce nu aduce surprize receptorului, basmul este o naratiune structurata pe un singur plan epic cu o actiune conventionala organizata intr-un tipar consacrat la care participa personaje cu puteri supranaturale ilustrand permanenta lupta intre bine si rau, incheiata cu victoria binelui.

Basmul cult imita, in general, relatia de comunicare de tip oral specifica basmului popular, dar elementele modelului original sunt reinterpretate potrivit viziunii, conceptiei artistice si manierei stilistice a autorului, purtand, asadar amprenta originalitatii acestuia.

Geneza “Povestea lui Harap-Alb”, considerata o adevarata sinteza a basmului romanesc, a fost publicata in august 1877 in revista “Convorbiri literare” si alaturi de “Amintirile din copilarie” sau povestirile lui Creanga, basmul acesta reconstituie filozofia noastra populara, prezentand aceeasi ideala cautare a binelui, permanent impiedicata de fatalitatea raului.

Tema Dincolo de eterna lupta dintre bine si rau, tema prezinta si o valenta morala referitoare la conditia eroului care, inainte de a fi imparat trebuie sa cunoasca si statutul de sluga pentru a invata sa-si cunoasca supusii si sa-si exercite responsabil puterea. Asadar, eroul va parcurge o calatorie initiatica, un drum al maturizarii pentru dobandirea valorilor morale si etice, basmul capatand si valenta de **bildungsroman**.

Motivele literare sunt dominant de inspiratie folclorica: motivul imparatului fara urmasi la tron, motivul superioritatii mezinului, al calatoriei, al probelor, al incalcarii interdictiei, al supunerii prin viclesug, demascarii raufactorului, al casatoriei

Perspectiva narativa Naratiunea la persoana a IIIa este realizata de catre un **narator omniscient, dar nu obiectiv**, deoarece intervine adesea prin comentarii sau reflectii (unele adresate unor interlocutori ipotetici: ascultatori sau cititori, narator necreditabil conform formulei initiale : “Amu, cica,(se spune) (...)”, *Ce-mi pasa mie, eu sunt dator sa spun povestea si sa va rog sa m-ascultati.*”)

Relatia incipit-final Ca in orice basm, intrarea in aceasta lume presupune identificarea formulei initiale, stereotipe, cea care faciliteaza accesul cititorului in spatiul miraculosului. Spre deosebire de basmul popular in care formula introductiva este compusa din 3 termeni: unul care atesta o existenta (“a fost odata”), unul care neaga (“ca niciodata”) si cel din urma care introduce elementul fabulos (de ex.:...“pe cand facea plopul pere”), aici, intrarea in text se realizeaza abrupt: “Amu, cica era odata intr-o tara un crai care avea trei feciori...”

Incipitul pune, asadar, sub semnul intrebarii adevarul spuselor sale care prin intermediul lui "cica" cu valoarea de "se spune" pare a pune povestea pe seama altcuiva.

Finalul Finalul marcheaza simetric iesirea din fabulos, dar in aceeasi maniera originala inovata care include o reflectie asupra realitatii sociale, alta decat in lumea basmului "Si a tinut veselie ani intregi si acum mai tine inca, cine se duce acolo be si mananca, iara pe la noi cine are bani bea si mananca, cine nu se uita si rabda".

Pe parcursul basmului se identifica si o serie de formule mediane : "Si merg ei si merg..." care realizeaza trecerea de la o secventa narativa la alta, intretin suspusul, dar si curiozitatea cititorilor.

Timp si spatiu Ca in orice basm, coordonatele actiunii sunt vag precizate, marcate de atemporalitate si de aspatialitate: "Era odata intr-o tara". Repererele spatiale sugereaza insa si dificultatea aventurii eroului care trebuie sa ajunga de la un capat la celalalt al lumii, iar in plan simbolic sa parcurga drumul de la imaturitate la maturitate.

Structura si compozitie Basmul "Povestea lui Harap-Alb" respecta tiparul conventional al speciei, urmarind succesiunea : stare initiala de echilibru (corespunzatoare in planul momentului subiectului – expozitiei), interventia factorului perturbator (intriga), actiune reparatorie ce presupune trecerea unor probe intr-o calatorie initiatica (desfasurarea actiunii) si refacerea echilibrului cu raspatirea eroului (punctul culminant si deznodamantul). In maniera originala, Creanga complica actiunea punand-si eroul in fata unui sir de serii de probe, a caror trecere marcheaza etape in evolutia acestuia.

SUBIECTUL – pe scurt

Caracterizare

Personajele din basmul cult "Povestea lui Harap –Alb" sunt oameni, dar si „fiinte himerice” având comportament omenesc, asa cum afirma criticul literar G. Călinescu în „Estetica basmului”.

Psihologia eroilor se dezvăluie, fie prin surprinderea transformărilor lor interioare, fie prin vocea naratorului care comentează, ironic sau meditativ, situații, peripeții, atitudini ale eroilor.

Personajele îndeplinesc în basm, prin raportare la erou, o serie de funcții: antagonistul, ajutoarele și donatorii, ca în basmul popular, dar sunt individualizate prin atributele exterioare și prin limbaj.

Harap-Alb este **personajul principal** și eponim(care dă si numele operei) al basmului, protagonist, întruchipare a binelui, dar este un erou atipic de basm deoarece este complet lipsit de însușiri supranaturale, fiind construit realist ca o ființă complexă care învață din greșeli și evoluează. Prin aceste atribute iese din clișeul superiorității mezinului din basmul popular.

Ca *statut social*, Harap-Alb este un tânăr fiu de crai care pleacă la capătul pământului pentru a deveni mostenitorul unui tron, având un destin comparabil cu al tatălui său- armele și hainele tatălui exprimând perpetuarea valorilor de la o generație la alta. **Psihologic și moral**, statutul inițial al personajului este cel de neinițiat, neexperimentat, trăind inocent la curtea tatălui său, dar neavând experiența vieții. El nu are încă puterea de a cântări ce e sincer și ce e prefăcut în faptele. în înfățișarea sau în vorbele celorlalți, adică îi lipsește capacitatea de a distinge aparența de esență. De aceea, mai întâi o alungă pe bătrâna care-i cerea un bănuț sau îl lovește pe calul cel răpciugos cu frâul în cap.

Are însă alte calități care-l ajută să fie cel care va porni către împărăția unchiului său, dar acestea nu au nimic supranatural, căci doar bunătatea și milostenia îi vor atrage ocrotirea Sfintei Duminici cu ajutorul căreia . repetând inițierea tatălui său, va învăța să distingă realitatea de aparență, trecând astfel primele probe.

Numele personajului, și acesta important element de caracterizare, asociază două simboluri cromatice opuse (oximoron) semnificând *sclav-alb, rob de origine nobilă*, dar și condiția de învățăcel supus inițierii, învățării, deoarece înainte fusese doar „*mezinul craiului*” și abia după dezlegarea de jurământ va deveni împăratul.

Portretul eroului se conturează prin câteva detalii de **caracterizare directă**, dar în basm faptele vorbesc de la sine, fiecare scenă devenind o probă inițiativă ce dezvăluie calități ale eroului, caracterizarea realizându-se, mai ales, indirect. Proba podului va pune în evidență **curajul personajului** și va fi urmată de seria încercărilor din **pădurea-labirint** (la nivel simbolic, podul reprezintă trecerea din lumea cunoscută în cea necunoscută, plină de încercări, etapă în evoluție, căci trecerea se face într-un singur sens).

În scenariul inițierii **secvența pădurii-labirint devine relevantă** căci aici eroul va încăca interdicția tatălui său, nu din răutate, ci din naivitate, și-l va accepta pe Spân drept sfătuitor. Apoi, „*boboc la trebi de aieste*” (caracterizare directă, realizată de narator), va coborî în fântână, un fel de coborâre în Infern și va fi obligat să semneze „un pact cu diavolul”, ipostaziat aici în Spân, dându-i acestuia toate însemnele puterii: banii, cartea și armele.

Probele la care este supus la curtea Împăratului Verde (aducerea salășilor, a nestematei și a fetei Împăratului Roș pentru căsătoria Spânului) scot la iveală, în mod indirect, trăsături precum: inteligența, stăpânirea de sine ascultarea și priceperea, dar, mai ales, bunătatea sa, fără de care nimeni nu l-ar ajuta, după cum reiese din caracterizarea directă pe care i-o face Sfânta Duminică: „*nu eu, ci puterea milosteniei și inima ta cea bună te ajută, Harap-Alb*”

Finalul basmului constituie altă secvență semnificativă în evoluția eroului. Fiica Împăratului Roș îl demască pe Spân, care îi taie capul lui Harap-Alb, acuzându-l că i-a divulgat secretul. Astfel, îl dezleagă de jurământ, inițierea fiind încheiată. Înviat de fată, eroul reintră în posesia paloșului și primește recompensa: pe fata Împăratului Roș, de care se îndrăgostise, și împărăția. Nunta și schimbarea statutului social confirmă maturizarea eroului.

Astfel, trecerea personajului prin încercări dificile, dar și experiența condiției umiltoare de sclav care ajunge în slujba unui stăpân sever conturează sensul educativ al basmului. Scriitorul promovează în acest mod valori umane fundamentale precum înțelepciunea, bunătatea, inteligența, prietenia, altruismul, calități demonstrate de erou pe tot parcursul basmului.

Relația cu Spânul. În scenariul inițierii lui Harap-Alb, Spânul are un rol important reprezentând, nu răul absolut, ci, mai degrabă, răul necesar, pentru că îl pune pe tânăr permanent în situația de a învăța, contribuția sa la evoluția personajului fiind evidențiată prin cuvintele calului năzdrăvan: „*Si unii ca aceștia sunt trebuitori pe lume câteodată pentru că fac pe oameni să prindă la minte.*” Astfel nici personajul antagonist nu este unul tip întrucât nici el nu are atribute miraculoase, nefiind un zmeu sau un animal fabulos, figurând, simbolic, latura întunecată a omului.

Novicele, aflat pe calea inițierii, se confruntă cu răul din lumea oamenilor deoarece, conform credinței populare, omul rău, demonizat poartă semne pe chip, omul spân și omul roș, oameni însemnați, înruchipând răutatea, viclenia, cruzimea și lăcomia.

O prima secvență narativă semnificativă pentru ilustrarea relației dintre cele două personaje poate fi considerată cea a fantanii. Incalcând sfatul parintesc, craisorul pentru a ieși viu din pădure, accepta tovarasia Spanului. Coborarea în fântana aminteste, în plan simbolic, de taina botezului. Fiul cel mic al Craiului moare în raport cu vechea identitate, cea naiva, înscriindu-se de acum, pe o altă treaptă a existenței sale, cea a maturizării primind și numele de Harap Alb

În cea de-a doua parte eroul se confruntă cu o altă forță malefică: omul roș. Ca și Spânul, Împăratul Roș este tot omul însemnat de care tatăl îl sfătuisese să se ferească și pe care va reuși să-l învingă doar cu ajutorul celor cinci giganti fabuloși: „dihăanii”, „arătări”, „pocitâni”, în esență reprezentări hiperbolice ale unor impulsuri omenești pe care eroul învață să le domine: foamea, setea, frigul, dorința de a cunoaște și stăpâni spațiul și timpul.

Dezlegarea de jurământul făcut Spânului este posibilă, simbolic, doar prin moarte și înviere- semnificând despărțirea de naivitate și căpătarea statutului de împărat. Acesta este și momentul în care rolul Spânului ia sfârșit, calul fiind cel care distruge întruchiparea răului, dându-i drumul din înaltul cerului.

Finalul basmului se constituie asadar într-o alta secvența narativă semnificativă pentru relația dintre cele două personaje. Spanul îl acuza pe Harap Alb că a divulgat secretul și îi retează capul. Cu alte cuvinte, îi produce o a doua moarte simbolică, de data aceasta definitivă, cea a naivității – prin care se va și dezlega de jurământul făcut acestuia. La rândul său, Spanul este ucis de tovarășul de drum a lui Harap Alb, calul, semn că inițierea a luat sfârșit.

Finalul aduce, de fapt, confirmarea destinului de excepție anunțat de Sfânta Duminică, deoarece învierea reprezintă trecerea spre o nouă identitate în care el va fi slăvit, puternic și iubit: „ *Când vei ajunge și tu odată mare și tare [...] vei crede celor asupriți și necăjiți pentru că stii acum ce e necazul.* „

Elemente de artă narativă Ceea ce particularizează basmul lui Creanga nu este doar complexitatea personajelor ci mai ales maniera în care acestea trăiesc prin limbaj, căci citind povestea lui Harap-Alb, lectorul are senzația că regăsește într-un fel personajele „Amintirilor din copilărie”, putându-se asadar vorbi despre o localizare și o autohtonizare a fantasticului (personajele vorbesc și se comportă moldoveneste).

Arta povestirii se remarcă și ea printr-un ritm rapid dat de dramatizarea acțiunii prin dialog, dar și individualizarea personajelor prin detalii.

Marea forță expresivă a basmului constă în maniera în care Creanga valorifică atât în discursul naratorului, cât și în vorbirea eroilor registrul stilistic popular marcat oral și regional. Impresia permanentă de zicere a textului (oralitatea) este creată prin expresii onomatopice: (*teleap-teleap*), verbe imitative (“*a horai*”, “*a horpai*”), implicarea subiectivă a naratorului (*și-apoi chititi...*) sau inserarea de fraze ritmate (“*De-ar ști omul ce-ar pati, dinainte s-ar feri*”).

O altă particularitate a stilului scriiturii lui Creanga este **bogăția paremiologică** (multimi de proverbe și zicători, vorbe de duh) utilizate pentru a caracteriza un personaj sau o situație, fie pentru a oferi perspective populare asupra întâmplărilor (“*Cine poate oase roade, cine nu, nici carne moale*”)

Acestor particularități inconfundabile ale stilului lui Creanga se adaugă plăcerea zicerii evidentă în valorificarea mijloacelor de realizare ale **umorului**. Dintre acestea, cele mai savuroase sunt: exprimarea micalită, ironic glumeată (“*Sa trăiască trei zile cu cea de-alalteieri*”), ironia (*Acesta este Împăratul Ros vestit pe meleagurile acestea pentru bunătatea sa cea nepomenită și milostenia lui cea neauzită*), poreclele și apelative caricaturale (*buzila*) dimintivele cu valoare argumentative (*buzisoare, bauturica*), scenele comice (*cearta din casa de aramă*) etc.

Finalul Creangă valorifică tiparul narativ al basmului popular, dar reușește prin “Povestea lui Harap-Alb” să dea o adevărată sinteză acestei specii, deplasând accentul de pe fabulos și miraculos pe construcția personajelor care capătă astfel statutul de om ales reflectând viziunea despre lume a scriitorului în aceeași manieră de basm adică de “oglindire a vieții în moduri fabuloase.” (G. Calinescu), oferind culturii noastre un reper de spiritualitate românească de o **valoare** inestimabilă.